

עורך שמואל פאוסט

ספרים

הביוגרפיה שכתבה אוטוביוגרפיה

המחזה: הקמתה לחיים של מולדת שחלמו עליה, ספי רות ששואבת מדורי דורות. סיפורה מלמד עד כמה לכל המעשים של חבלי הציונות קדם גל של אנשי ספר וחולמי חלום, שהכשירו את הקרקע למדינה החיפה. הלקחים ששואבת נורית הצעירה מספרים כמו "אנשי בראשית" של אליעזר שמאלי או "המתנחלים בהר" של רבקה אלפר – מעידים כמה היה לספרות הנכתבת כוח הוצה נפשות, עוצמה רוחנית שמנחילה זהות, ייעוד, תודעה. הילדה נורית חיה את תהפוכות אותם ימים של ראשית היישוב, וגם את חיי היהודים בגולה: "את כל הקלאסיקה של תיאורי העיירה היהודית בספרות העברית קראתי בבית אבי, והווי זה נעשה חלק מהווייתי התל-אביבית, ללא מחיצות".

היא שאבה עוז ותעצומות גם מספרים מתורגמים שנטעו בה אהבה לעם שלה, כגון סיפוריו של הסופר האיטלקי אדמונד דה'אמיציס, ובעקבותיהם הסדרה "זיכרונות לבית דוד", המגוללת את סיפורה של משי פחה יהודית דמונית, נצר לבית דוד, מגלות בבל ועד סמוך לתקופת ההשכלה: "הסיפורים... הביאו אותי להודות עד כדי דמעות עם גורל עמי וצרותיו. למי דתי ממנה על ההיסטוריה היהודית לא פחות – ואולי יותר – מאשר בשיעורי ההיסטוריה". נשמת הספרות העברית זורמת לאיטה בין דפי דברי הימים האלה.

גם תיאור הנעורים, הטירונות, העבודה החקלאית בקיבוץ – נפרשים כחוליות בסיפור של מאבק ושל עיצוב זהות. לרגעים נוכחתי בשירה של פניה ברגשי טיין, "לצו שמעתי ואלך". הדור הזה של מובילי החזון הציוני, האבות וילדיהם – מחזיר אותי לשורה מתוך אותו שיר: "לא ראשונים אנו ולא אחרונים". הפכים הקטנים בספרה של גוברין מלמדים אותנו כיצד עם קם מאפלת הגלות ופורץ דרכים לגאול את ארצו, את ביתו, את תרבותו, את שפתו. עולם הספר והמיי לים הם קומנדו רוחני שהיטיב לסלול את המהפכה הגדולה. הניגונים שהוריה של נורית שתלו בה היו ליצירות מופת.

הספר מלא בסיפורי ציונות מרתקים, שנשכחו מן המנגינה שלנו. הקוראים שבים לתקופה אחרת, לאומץ לב של דור נשגב. המאבק במשברים הוא רק סמל לכל המאבק הציוני, לחלוציות שעוררה לבבות. לתוך התפארת של הדור הזה נמסך סיפור אהבה אישי – סיפור שנקרם בתוך עולם של טבע ושרות, ליד בריכות הדגים. לפנינו אהבה שנקראת כאגדה קסומה. חבלי האהבה כמו נטוים בפקעת של הסיפור הגדול, סיפור התקומה כולו. פרקי הזיכרונות מספריים על רעיית הצאן, על הישארות במרעה גם בקור ובגשם.

הנה ימי הזוהר של היישוב, ההוד של עבודת האדמה, החיים החלוציים במעיין-ברוך, המקלחת במים קרים, התהלכה החקלאית בחג השבועות. לאורך הספר שבים דברים שהנחילו לה אחרים – פתגמים ומשפטי חוכמה של בני הדור הקודם. זהו שיטוט מור פלא במנהרת הזמן. גוברין יודעת להנחיל לנו מה היה ברור שעיצב אותה. שברים מתחברים לשברים, חלקי דמעות, גזירי פסוקים, מילה ועוד משפט – והרי

נורית גוברין כחיילת בנח"ל, 1954 צילום: מתוך הספר

'תהילה לספרייה' ואחרות מסוגה...". לא מפתיע שהבת הלכה בעקבות אביה: "הספרייה תפסה מקום מרכזי בעולמי... הורי סיפרו לי כיצד, כילדה קטנה, הייתי נכנסת לאחת האצטבות הריקות והנמוכות, מתקפלת בתוכה ומכריזה 'אני ספר גדול'...". עוד אנו למדים שהאב, הסופר והעורך ישראל כהן, ידע לשתף את בתו באיסוף פתגמים, כאשר כתב מילון לניבים וצירופי לשון.

גוברין מספרת על "הספרייה הפרטית העשירה שהייתה בביתנו", ומונה את "כתביהם של אברהם מאפו, מנדלי, ברדיצ'בסקי, ביאליק, ש' בן ציון, י"ל פרץ, שלום עליכם, דבורה בארון, י"ד ברקוביץ, ועוד הרבה מאד. קראתי את כולם בשקיקה שוב ושוב ועוד למס היה עולמי, ללא חציצה". הוויית הגדילה בבית כה עשיר במדפי ספרים ובחיי ספרות, עיצבה את חייה של נורית. בתקופה זו עלתה קרנם של הסופרים, גיבורי תחייתה של הספרות העברית. נורית לא הסתפקה בעושר הספרותי שבבית, ושאלה ספרים גם בספרייה הציבורית.

גורל עמי וצרותיו

קורותיה של "ילדת המנדט" ממוזגים חול וקודש, חזון ומעש. חיים שמתמסרים לרוח ולרעיון, למשימה שבדרך. הדור של גוברין כמו יצר לו משמרת של ילדי ייעוד. העברית, המילים, חבלי התקומה, היו האורות בקצה המנהרה. זה דור שחונך לתת כתף ול-שאת את מפעלי היישוב החדש.

דפי העדות של גוברין מרימים את המסך מעל

החוקרת הוותיקה והפורייה של הספרות והסופרים העבריים יצאה לרגע מעולם המחקר וכתבה את תולדות חייה. התוצאה היא סיפור קולח מימים מלאי משימות ותוכן רוחני וציוני, שהוא סיפורה של תקופה וערכיה / הרצל חקק /

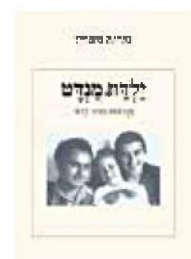
מלאכה לא קלה ניצבה בפני פרופ' נורית גוברין, שהתנסתה בעבר בכתיבת ביוגרפיות של סופרים אחרים: כתיבת הביוגרפיה שלה – כיצד עיצבו הזמן וקורות החיים את דרכה, את מסלול כתיבתה ואת ה"אני מאמין" שלה כחוקרת ספרות. הקריאה בדפי העדות קולחת, וגוברין מוכיחה שהעיקר איננו השוירה הכרונולוגית של האירועים. מפרק לפרק אנו חשים שלתיעוד ההיסטורי הזה יש מסר אידיאלי, תוכן רוחני: קריאת כיוון לדור, מתוך מושגים כמו חזון, ייעוד ומסירות למורשת.

הביטוי "ילדת מנדט" לוקח אותנו לימים אחרים, והמכלול מעניק פרספקטיבה. לפנינו אוסף של פרקי חיים, שבדי זיכרון, תיעוד היסטורי – וכל אלה מראים כמה דברי הימים שונים בכיוון הרוחני שלהם. בין השורות מחלחל הלך רוח של תקופה. לא ההיסטוריה היא העיקר כאן, ההיאחזות בספרות ובמילה יש בכוחן לנהל דיאלוג עם דורות.

בסיפורה של האם צביה, למשל, אנו חשים את פעמי ההיסטוריה: נחשפים לפנינו הגוונים השונים במעבר בין גולה לגאולה, העלייה לארץ המובטחת. אימה של נורית, צביה, למדה בגן הילדים העברי הראשון בלודו. הגננת הייתה אחותו של יצחק קצי נלסון, מחבר "הקינה הגדולה על העם היהודי שנהי רג". הוריה של צביה השתייכו לאותה אינטליגנציה בגולה שראתה צעד אחד קדימה: הם שלחו את הבנות ללמוד עברית, ולאחר שבע שנות תיכון נשלחה הני ערה ללמוד שיעורי תפירה באורט, "כהכנה מקצועית לקראת העלייה לארץ".

מפרק לפרק, מוזכרון לזיכרון, אנו מקבלים מנות מעודנות של לקחים, מוסר השכל ומוטו לחיים, גם מדברים הנראים טריוויאליים. אנו מבינים בהדרגה כיצד נשאבה הכותבת לעולם הספרות, כיצד קיבלה עליה את אותו כבוד לעולם המילים. לדוגמה, משפחתה גרה בדירה קטנה עם דייר משנה, ולמרות הכול יש לאביה חדר "ובו שכנה כבוד הספרייה הענקית שלו". נורית מצטטת את אביה, לאחר שחזר מביקור בוילות של חבריו: "להם יש מקום נרחב אבל חדי רים ריקים, ולי יש מקום צר אבל עם ספרים רבים מספור".

מאחורי המילים הללו עמדה תפיסת חיים: "על חשיבותה הגדולה של הספרייה בחייו יעדו מסתו

ילדת מנדט - זיכרונות מדור לדור
נורית גוברין
חדרים, 2024,
270 עמ'

צילום: יאיר בן חיים

מאביה למדה על חשיבותם של ספרים. פרופ' גוברין ליד בית ילדותה. בשלט מוזכר אביה, הסופר והעורך ישראל כהן

מנת שהביוגרפיה תהיה מושכת, מגובשת ומאורגנת, יש צורך לארגן את העובדות בהתאם ל'סיפור' שמי ספר הביוגרף. כאן קיבלנו פנס קסם להבנת הדרך שבה נשקפים לפנינו קורות החיים דרך הפילטר של הספרות: גוברין קובעת עמדה ברורה לגבי ההטיה, שיש בכל ביוגרפיה: "שני ביוגרפים של אותה אישיות יספרו 'סיפור' שונה, וכל 'סיפור' חיים' כזה מטבעו שיש בו יותר משמץ של מלאכותיות. כל 'סיפור' מחייב התעלמות מעובדות מסוימות, שאינן עולות בקנה אחד עם 'הסיפור', ובאותה השעה מחייב הדגשת עובדות אחרות, המתאימות את עצמן ל'סיפור' ומרגישות אותו".

עוד היא קובעת: "כל 'סיפור' חיים' הוא פרי התי-פיסה של הכותב, קונסטרוקציה מלאכותית שסביבה הוא מארגן את הפרטים, בהתאם למדיניות הבחירה וההשמה שלו".

בביוגרפיה שלה נחשפת תפיסתה של גוברין באי-רגון החומרים השבים אליה מסיפור חייה. היא בחרה ללכוד את ליבנו בסיפורי מאבק, הפנמת ערכים, עיי-צוב דרך, התמודדות – ובאמצעות ז'אנר מורכב זה העניקה לנו את הסיפור שלה, סיפור אישי-לאומי. גוברין מספרת סיפור של יחיד וכלל, סיפור חיים. היא מבינה שעלילת חייה וסיפור זמנם ומקומם, רר קמים את מארגי הדור כולו, את המובן הפנימי של דברי הימים – המעשים, הרוח והרעיונות. ילדת המני-דט אוחות במשקפת הפלאים, ואנו רואים דרכה עולם שלם. זמן ומקום שהיו, והנה קמו לתחייה. ●

לנו הוכחה כמה הביוגרפיה הספרותית היא התכתבות רוחנית, חיבור בין דורות.

ארגון העובדות מחדש

תבנית נוף הולדתה של גוברין, הנחשפת בספר, כוללת את מקומה המרכזי של המשפחה ושל הצופן האידיאי הישן. אנו מקבלים הארה מיוחדת על מטבעות לשון של התקופה היא, על משחקי ילדות, מאכלים שונים, יסודות החיים של אז. סיפורה מעיד על תחנות וציוני דרך בהתגבשותה הרוחנית. כל זה לוקח אותנו לאותה תפיסה שמצאנו אצל ביאליק, בדבר "מראות השתייה" של הילדות. החוויה הארצישראלית מחלחלת לעומק כתיבתה. אפשר לחוש זאת בדרך שבה היא חושפת את עולמו הרוחני של האב, ישראל כהן. ניכרת מסירותה להבין את מפעלו הספרותי: "למדת להעריך את מחשבתו המקורית ואת סגנונו העברי המופתי".

גוברין, מהבולטות שבחוקרי הספרות העברית בדורנו ומי שזכתה בפרסים רבים, פרסמה לאורך השנים שורה ארוכה של מחקרים ומונוגרפיות על זרמים ואישים בספרות העברית ובהם יוסף חיים ברנר, גרשון שופמן, דבורה בארון ועוד. לפני כשני תיים ראה אור הכרך השמיני בסדרה המקיפה שלה, "קריאת הדורות: ספרות עברית במעגליה".

מעניין לראות כיצד השקפתה על הדרך לכתוב ביוגרפיה, השפיעה על כתיבת קורות חייה שלה. בבואה לכתוב את הביוגרפיה של אהרן מגד, "חסד החיים", הציגה גוברין את תפיסתה: "אין ספק שעל